

Николай Карлин. «Зеленые» финансы: территориальный аспект использования. В статье раскрыта содержание новых финансовых форм стимулирования повышения роли территориальных общин в становлении «зеленой» экономики в Украине, так как существующие финансовые формы выполнения климатических заданий, поставленных перед нашей страной в международных экологических соглашениях, пока не дают соответствующих результатов.

Ключевые слова: «зеленая» экономика, «зеленые» финансы, климатические финансы, территориальные общины, углеродный налог, «зеленый» тариф, «револьверный» кредит, «теплые» кредиты.

Mykola Karlin. «Green» Finance: Territorial Aspect of Use. The article reveals the content of new financial incentives for increasing the role of territorial communities in the formation of «green» economy in Ukraine, since the existing financial forms of the implementation of the climatic tasks set for our country in international environmental agreements do not yet produce adequate results. For this purpose, the experience of developed countries on this issue is analyzed and ways of its use in Ukraine are offered. The emphasis is on the forms of use of «green» finance used in the countries of the European Union, as our country has chosen the path of European integration. The article analyzes both the positive aspects of the use of separate components of «green» finance in Ukraine at the regional and local levels, as well as the problems existing here. First of all, it concerns the inefficient use of forest resources that contribute to the absorption of most of the greenhouse gases. It is emphasized on the necessity of the comprehensive consideration of both the central Ukrainian authorities and the territorial authorities, the requirements of the European Union environmental legislation, so that our state can receive «green» investments from it. It is stressed that the Ukrainian state has not yet created the right conditions for the territorial communities to introduce a «green» economy in their territories, so the united territorial communities try to find on their own unconventional forms of solving this problem. First of all, it concerns the use of renewable energy sources, including biowaste. The ways of improving the application of separate components of «green» finance both at the regional and local levels, primarily at the level of the united territorial communities, are grounded. The directions of improvement of cooperation with foreign investors, which would help the territorial communities of our country to attract foreign investments from private structures, as well as from international financial institutions, in particular from the Green Climate Fund and other environmental funds, are offered.

Key words: «green» economy, «green» finance, climate finance, territorial communities, «green» tariff, «revolving» credit, «warm» loans.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2017 р.

УДК 336.71:339.92

Мар'яна Щегельська – аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Аналіз прозорості структури власності комерційних банків в Україні

У статті наведено результати аналізу прозорості структури власності комерційних банків в Україні. Визначено, що непрозорі структури власності комерційних банків мають негативні наслідки: надмірні обсяги кредитування пов'язаних осіб та виведення коштів із банків через такі операції, підвищені ризики банків, що включають ризики бізнесу власника банку й пов'язаних із ним осіб, зниження ефективності та стабільності комерційних банків, низький рівень довіри до банківської системи України.

Законодавча вимога розкривати інформацію лише про власників істотної участі давала банкам підставу стверджувати, що в них немає власників істотної участі й таким чином приховувати реальних бенефіціарів. Типовою непрозорою схемою структури власності була структура з використанням офшору. У частині банків кінцевим номінальним власником є громадянин офшорної юрисдикції, пов'язаний з українським реальним власником трастовою угодою.

Під час обчислення рівня прозорості структури власності комерційних банків в Україні прозорою часткою власності вважалася така, що прямо чи опосередковано належить державі, фізичній особі або публічній компанії та дані про яку зазначені.

Результати аналізу засвідчили, що великі банки й більшість середніх мали високі рівні прозорості структури власності в той час, як у низці малих і середніх банків не був відомий жоден кінцевий власник. У динаміці рівень прозорості банківського капіталу зріс, причому різке підвищення показника спостерігаємо в другому

півріччі 2015 р. після прийняття змін у нормативно-правових актах, спрямованих на розкриття структур власності комерційних банків та підвищення рівня прозорості.

Ключові слова: банківська система, комерційний банк, структура власності, прозорість, кінцевий власник, бенефіціар, офшор.

Постановка наукової проблеми та її значення. Протягом тривалого часу комерційні банки в Україні утворювали складні для ідентифікації кінцевих реальних власників схеми структур власності, що має такі негативні наслідки, як надмірні обсяги кредитування пов'язаних із банком осіб та виведення коштів із банків через такі операції; банки беруть на себе підвищені ризики, які, окрім ризиків власне банківської діяльності, уключають ризики бізнесу власника банку (пов'язаних із ним осіб, кінцевого вигодонабувача); неефективність та нестабільність діяльності комерційних банків, що призводить до їх неплатоспроможності й банкрутства; низький рівень довіри до банківської системи України [2].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Структуру власності щодо її концентрації вивчали такі вчені, як Л. А. Венгер, Я. С. Головіна, Томсен та Конйон; із погляду форм власності – В. О. Скворець, А. Пеннатур, Томсен та Конйон. Поняття «прозорості» досліджували С. Р. Моїсєєв, Л. Р. Наливайко, М. Ю. Романов, А. Уільямс, С. А. Пател та ін. Віддаючи належне науковому доробку вищезгаданих учених щодо теоретичних засад формування структури власності підприємств і комерційних банків, варто зауважити, що актуальним залишається подальше вивчення її прозорості.

Мета й завдання статті – проаналізувати прозорість структури власності комерційних банків в Україні для подальшої розробки теоретичних і прикладних рекомендацій щодо забезпечення такої прозорості на належному рівні.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Структура власності – це співвідношення різних груп акціонерів, що є однорідними й мають внутрішні (групові) інтереси (чи цілі) і взаємодіють один з одним із приводу впливу на підприємство [1].

Емпіричні дослідження зарубіжних науковців свідчать, що прозорість і розкриття інформації є невід'ємною частиною корпоративного управління. Зокрема, С. А. Пател указує, що підвищення прозорості та кращого розкриття інформації зменшує інформаційну асиметрію між керівництвом фірми й фінансовими вигодонабувачами – акціонерами та власниками облігацій, що пом'якшує проблему «агентів» у корпоративному управлінні. Учений визначає у своїй роботі відмінності між країнами в прозорості та розкритті інформації серед 19 великих і ліквідних країн із ринком, що розвиваються. Його результати свідчать про те, що фірми з більшою прозорістю та розкриттям інформації мають вищу вартість, ніж порівнянні фірми з меншою прозорістю та розкриттям інформації [6].

Редакція Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 08.03.2015 визначає поняття «структура власності юридичної особи» як «систему відносин юридичних та фізичних осіб, що дає змогу визначити: 1) усіх ключових учасників та контролерів юридичної особи; 2) усіх ключових учасників кожної юридичної особи, яка існує в ланцюгу володіння корпоративними правами; 3) усіх осіб, котрі прямо та/або опосередковано беруть участь у цій юридичній особі; 4) відносини контролю щодо цієї юридичної особи між усіма особами, зазначеними в пунктах 1–3 [3].

Аналіз структури власності деяких комерційних банків був ускладнений через те, що законодавець до введення в дію Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» від 02.03.2015 вимагав розкрити інформацію лише про власників істотної участі, тому капітал банку поділено на 11–12 часток, кожна з яких менша за 10 % і належала офшорній компанії, а кінцевим бенефіціаром усіх цих компаній була одна особа. Оскільки власників істотної участі не було, то комерційний банк не оприлюднював їхній список. Типовою непрозорою схемою структури власності стала структура з використанням офшору. Крім того, часто кінцевим номінальним власником є громадянин офшорної юрисдикції, який пов'язаний з українським реальним власником трастовою угодою.

Аби оцінити рівень прозорості структури власності комерційних банків в Україні, ми визначали рівень прозорості капіталу кожного з них. Усі обчислення за рівнем прозорості банківського капіталу виконано самостійно на основі даних про кінцевих власників банків. Під час аналізу враховували частки власності більші, ніж 0,05 % статутного капіталу комерційного банку.

Під час такого аналізу документів ми шукали кожного кінцевого власника. Далі приймали рішення, прозора його частка власності чи ні. Прозорою часткою власності банку ми вважали таку, якою прямо чи опосередковано володіє:

- держава (наприклад Україна в особі КМУ, НБУ, МінФіну тощо);
- фізична особа, за винятком так званих «кіпріотів» – громадян Кіпру, які виконують функцію номінального власника, а реальний вплив на контроль за підприємством має інша особа. Ми вважали структуру власності прозорою навіть за умови, що в схемі власності присутні трастові конструкції чи власників за довіреностями, але зазначений реальний кінцевий бенефіціар;
- юридична особа, котра є публічною компанією (створена у формі публічного акціонерного товариства та акції якої включені до біржових списків (пройшли процедуру лістингу) і допущені до торгів кваліфікованої фондової біржі, що створена згідно із законодавством держави – члена Європейського Союзу. Тоді така частка власності прозора, в іншому випадку – ні.

Якщо певна частка власності розпорошена між дрібними акціонерами та в документах про структуру власності банку зазначена, як «Інші акціонери» без даних про таких осіб, то вона також вважається непрозорою.

Результатом розрахунку рівня прозорості структури власності комерційних банків України протягом 01.01.2015–01.01.2017 стала таблиця (табл. 1) такого типу: комерційні банки згруповані в групи за розміром активів (за класифікацією НБУ), напроти кожного банку зазначено рівень прозорості його структури власності станом на кожну дату, дані підсумовано за кожною з груп та за платоспроможними банками в цілому. Якщо комерційний банк визнано неплатоспроможним, то його виключали в цей період з аналізу. У таблиці таким даним відповідає позначення «#N/A».

Таблиця 1

Динаміка рівня прозорості структури власності комерційних банків України

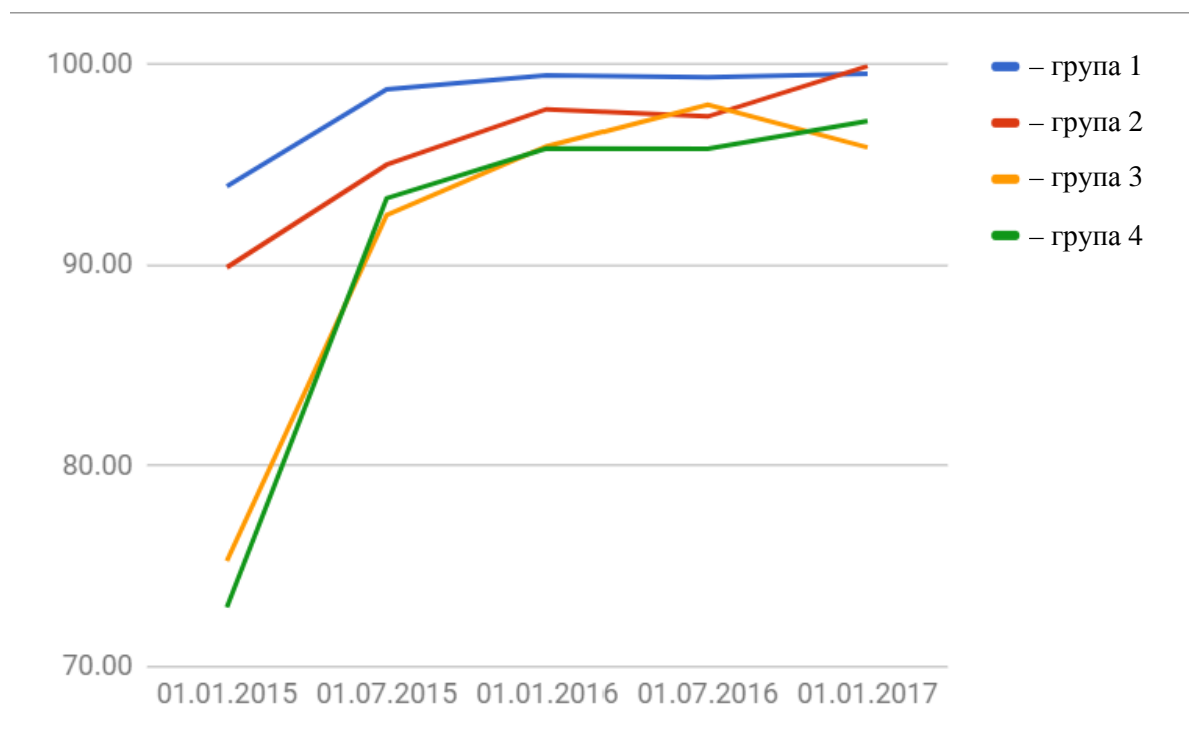
	01.01.2015	01.07.2015	01.01.2016	01.07.2016	01.01.2017
1	2	3	4	5	6
Група I					
Приватбанк	90.19	98.82	98.94	99.03	100.00
Ощадбанк	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
...	...	...	...	...	...
Укргазбанк	93.00	98.22	98.72	98.72	98.72
Отп банк	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
Разом по Групі I	93.92	98.75	99.44	99.35	99.52
Група II					
креді Агріколь банк	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
«Фінансова ініціатива»	100.00	100.00	100.00	100.00	0.00
...	...	...	...	...	...
Універсал банк	35.40	100.00	100.00	100.00	99.98
Діамантбанк	95.33	97.32	97.47	97.47	97.47
Разом по Групі II	89.88	94.99	97.76	97.39	99.90
Група III					
Всеукраїнський банк розвитку	100.00	100.00	#N/A	#N/A	#N/A
Банк Восток	75.92	100.00	100.00	100.00	100.00
...	...	...	...	...	...
Міський комерційний банк	0.00	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A
Фінбанк	0.00	100.00	99.68	99.68	99.68

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5	6
Разом по Групі III	75.25	92.00	95.45	97.46	95.38
Група IV					
Банк Михайлівський	0.00	92.50	100.00	#N/A	#N/A
«ТК Кредит»	24.82	85.93	#N/A	#N/A	#N/A
...	...	...	...	...	...
Український банк реконстр. та розв.	99.99	100.00	100.00	100.00	98.33
Разом по Групі IV	72.63	92.71	94.55	94.40	95.80
Разом по платоспроможним банкам	88.73	97.41	98.86	99.02	99.23

Розраховано автором на основі даних [5].

Результати дослідження засвідчують: станом на 01.01.2015 рівень прозорості структури власності комерційних банків становив 88,73 %, що є досить високим, проте недостатнім показником. Більш детальний аналіз показує, що високий рівень такого показника зумовлений тим, що великі банки та більшість середніх мали високі рівні прозорості структури власності комерційних банків, у той час як низка малих і середніх банків мала значення такого показника на рівні 0,00 %, тобто в деяких банках для їхніх клієнтів та для адекватного банківського нагляду НБУ кінцеві власники були невідомі. Як бачимо, у динаміці (рис. 1) рівень прозорості зріс до 99,23 % станом на 01.01.2017, причому різке підвищення показника спостерігаємо в другому півріччі 2015 р., зокрема після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» від 02.03.2015 та Постанови НБУ щодо порядку подання відомостей про структуру власності банку від 21.05.2015 і роботи НБУ з комерційними банками щодо розкриття їхніх структур власності та підвищення рівня прозорості.

Рис. 1. Динаміка рівня прозорості банківського капіталу протягом 2015–2017 рр. у розрізі груп за розміром активів (за класифікацією НБУ)

Проаналізуємо динаміку рівня прозорості структури власності комерційних банків детальніше в розрізі груп (табл. 2).

Таблиця 2

Рівень прозорості структури власності комерційних банків протягом 2015–2017 рр. у розрізі груп за розміром активів (за класифікацією НБУ), %

Група банків	01.01.2015	01.07.2015	01.01.2016	01.07.2016	01.01.2017
Група 1	93.92	98.75	99.44	99.35	99.52
Група 2	89.88	94.99	97.76	97.39	99.90
Група 3	75.25	92.48	95.91	97.98	95.86
Група 4	72.95	93.32	95.81	95.78	97.17
Разом за платоспроможними банками	88.77	97.48	98.95	99.09	99.29

Розраховано автором на основі даних [5].

Більшість комерційних банків, що мали рівень прозорості структури власності комерційних банків 0,00 %, не розкривали свою структуру власності взагалі, зазначивши, що власників істотної участі немає. Частина банків зазначала юридичних осіб як кінцевих власників банку або виключно номінальних власників – громадян Кіпру.

На сайті НБУ наявна окрема сторінка, де регулятор склав список комерційних банків, у яких є/були ознаки непрозорості. До цього списку ввійшло 52 банки. Кожному з них присвоєно певний статус:

1. Прозорість структури власності підтверджено;
2. Банки, власники яких отримали погодження на набуття істотної участі, але приведення структури яких до прозорості ще не повністю завершено;
3. Структура власності з ознаками непрозорості. Відбувається погодження власників;
4. Проводиться додаткова перевірка.

Періодично статус банків за прозорістю структури власності оновлюється.

Станом на 23.09.2017 усі платоспроможні банки, наведені в цьому списку, мають підтверджену прозору структуру власності, ознаки непрозорості властиві лише для банків, які вже виведені з ринку [4].

Забезпечення прозорості структури власності комерційних банків потрібне задля:

- збільшення довіри вкладників: вкладники можуть бути впевнені, що їхні кошти повернуть вчасно та в повному обсязі;
- зростання кредитування підприємств, не пов'язаних з акціонерами банку;
- зниження вартості кредитів, оскільки залучені кошти спрямовуватимуться на внутрішній ринок, а не виводитимуться за кордон;
- забезпечення можливості обрати банк, власникам якого клієнти довіряють, тому що знатимуть реальних власників банків;
- підвищення стійкості банків до макроекономічних шоків, наявності достатнього запасу ліквідності та капіталу, щоб стабільно працювати навіть в умовах рецесії.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Отже, результати аналізу прозорості структури власності комерційних банків засвідчили, що великі банки та більшість середніх мали високі рівні прозорості структури власності в той час, як низка малих і середніх банків мала значення такого показника на рівні 0,00 %, тобто в деяких банках для їхніх клієнтів та адекватного банківського нагляду НБУ кінцеві власники були невідомі. Більшість комерційних банків, що мали рівень прозорості структури власності 0,00 %, не розкривали своєї структури власності взагалі, зазначивши, що власників істотної участі немає. Частина банків вказувала юридичних осіб як кінцевих власників банку або виключно номінальних власників – громадян Кіпру. У динаміці рівень прозорості банківського капіталу зріс, причому різке підвищення показника простежено в другому півріччі 2015 р., після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

відповідальності пов'язаних із банком осіб» від 02.03.2015 та Постанови НБУ щодо порядку подання відомостей про структуру власності банку від 21.05.2015 і роботи НБУ з комерційними банками щодо розкриття їхніх структур власності та підвищення рівня прозорості. Подальшого опрацювання потребує питання розробки теоретичних і прикладних рекомендацій щодо забезпечення такої прозорості на належному рівні.

Джерела та література

1. Македон В. В. Забезпечення процесів ефективного управління корпоративною власністю в Україні / В. В. Македон, О. О. Баканов // Європейський вектор економічного розвитку. – 2012. – № 1 (12). – С. 115–122.
2. Нові вимоги до структури власності банків та наслідки її непрозорості [Електронний ресурс]: Ключові положення та умови, травень 2015 // Національний банк України. – Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17998289>
3. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // Верховна Рада України. – Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
4. Статус роботи щодо легалізації власників банків [Електронний ресурс] : Національний банк України. – Офіційний сайт. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=22502427
5. Структури власності банків України [Електронний ресурс] : Національний банк України. – Офіційний сайт. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=6738234&cat_id=51342
6. Patel S. A. Measuring transparency and disclosure at firm-level in emerging markets / S. A. Patel, A. Balic, L. Bwakira // *Emerging Markets Review* – 2002. – №3. P. 325–337.

References

1. Makedon V. V. & Bakanov O. O. (2012). Zabezpechennia protsesiv efektyvnoho upravlinnia korporatyvnoiu vlasnistiu v Ukraini [Ensuring processes of effective corporate property management in Ukraine] *Yevropeyskiy vektor ekonomichnoho rozvytku* [European vector of economic development], № 1 (12), 115–122 [in Ukrainian].
2. Novi vymohy do struktury vlasnosti bankiv ta naslidky yii neprozorosti [New requirements for the ownership structure of banks and the consequences of its non-transparency] (n.d.). Retrieved from <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17998289> [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy «Pro banky i bankivsku diialnist» [Law of Ukraine «On Banks and Banking»] (n.d.). Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> [in Ukrainian].
4. Status roboty shchodo lehalizatsii vlasnykiv bankiv [Status of work on the legalization of bank owners] (n.d.). Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=22502427 [in Ukrainian].
5. Struktury vlasnosti bankiv Ukrainy [Structure of ownership of Ukrainian banks] (n.d.). Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=6738234&cat_id=51342 [in Ukrainian].
6. Patel S. A., Patel S. A., Balic A., L. Bwakira. Measuring transparency and disclosure at firm-level in emerging markets. *Emerging Markets Review*. 2002. № 3. P. 325–337.

Марьяна Щегельская. Анализ прозрачности структуры собственности коммерческих банков в Украине. В статье приведены результаты анализа прозрачности структуры собственности коммерческих банков в Украине. Указывается, что непрозрачные структуры собственности коммерческих банков имеют негативные последствия: чрезмерные объемы кредитования связанных лиц и вывода средств из банков через такие операции, повышенные риски банков, которые включают риски бизнеса владельца банка и связанных с ним лиц, снижение эффективности и стабильности коммерческих банков, низкий уровень доверия к банковской системе Украины.

Законодательное требование раскрывать информацию только о владельцах существенного участия позволяла банкам утверждать, что у них нет владельцев существенного участия и таким образом скрывать реальных бенефициаров. Типичной непрозрачной схемой структуры собственности была структура с использованием оффшора. В части банков конечным номинальным владельцем является гражданин оффшорной юрисдикции, который связан с украинским реальным владельцем трастовым соглашением.

При расчете уровня прозрачности структуры собственности коммерческих банков в Украине прозрачной долей собственности считалась такая, что прямо или косвенно принадлежит государству, физическому лицу или публичной компании и данные о которой указаны.

Результаты анализа показали, что крупные банки и большинство средних имели высокие уровни прозрачности структуры собственности в то время, как в ряде малых и средних банков не был известен ни один конечный владелец. В динамике уровень прозрачности банковского капитала вырос, причем резкий рост показателя наблюдается во втором полугодии 2015 г. после принятия изменений в нормативно-правовых актах, направленных на раскрытие структур собственности коммерческих банков и повышение уровня прозрачности.

Ключевые слова: банковская система, коммерческий банк, структура собственности, прозрачность, конечный владелец, бенефициар, оффшор.

Mariana Shchhehelska. The Analysis of the Transparency of the Ownership Structure of Commercial Banks in Ukraine. The article presents the results of the analysis of the transparency of the ownership structure of commercial banks in Ukraine. It has been determined that opaque structures of ownership of commercial banks have negative consequences: excessive lending to related parties and withdrawal of funds from banks through such operations, increased risks of banks that include the business risks of the owner of the bank and related persons, decrease in efficiency and stability commercial banks, low level of trust in the banking system of Ukraine.

The legal requirement to disclose only the holders of significant participation allowed the banks to assert that they did not have significant holders and thus concealed the real beneficiaries. A typical non-transparent property structure scheme was a structure using offshore. In the part of banks, the ultimate nominal owner is a citizen of offshore jurisdiction, which is associated with the Ukrainian real owner of the trust agreement.

In calculating the level of transparency of the ownership structure of commercial banks in Ukraine, a transparent ownership share was considered to be directly or indirectly owned by the state, an individual or a public company, and the data of which are indicated.

The analysis showed that large banks and the majority of medium-sized banks had high level of transparency of ownership structure while final owner was known in a number of small and medium-sized banks. In the dynamics, the level of transparency of bank capital has increased, where a sharp increase in the indicator is observed in the second half of 2015, after the adoption of changes in regulatory acts aimed at disclosing the structures of ownership of commercial banks and increasing transparency.

Key words: banking system, commercial bank, ownership structure, transparency, ultimate owner, beneficiary, offshore.

Стаття надійшла до редакції 19.09.2017 р.